

REPORTATGE

Josep Fontana: 80 anys i nou llibre

L'historiador publica una història del món des de 1945 fins als indignats i la crisi de l'euro

FRANCESC ARROYO

17 NOV 2011

Josep Fontana (Barcelona, 1931) fa 80 anys aquesta setmana i publica una obra monumental: *Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945*. Un volum amb el qual neix també l'editorial Pasado i Presente, dirigida pel seu amic, Gonzalo Pontón. Són més de 1.200 planes que van des de 1945, quan acaba la segona guerra mundial amb la derrota del feixisme, fins abans d'ahir. És a dir, des d'un moment en què es creia (a les dues bandes de la història) que s'anava cap a un món millor, fins a un avui on les conquestes estan clarament amenaçades. El 1945, Occident i Orient confiaven a aprofundir la democràcia, ampliar la llibertat, reduir la pobresa, potenciar la igualtat. El món capitalista, a través dels pactes; el món comunista, convençut que la història imposava aquesta direcció. Tot això es trenca, diu Fontana, a primers dels setanta, quan uns i altres perden la por en descobrir que el suposat enemic que amenaçava els poderosos no tenia capacitat de victòria. Però cal no confondre's: Fontana ve de Gramsci i defensa el pessimisme de la intel·ligència i l'optimisme de la voluntat. És a dir; el futur no està escrit. Les darreres paraules del llibre són clares: "El futur és a les vostres mans".

"No hi ha un motor a la història humana que duu per força al progrés com creiem"

"Les coses estan malament, però poden millorar. Si lluites i t'esforces"

"La solució que donen els governs és menjar cada vegada menys. Així anem cap a l'extinció"

"Kennedy és el que ha resultat ser Obama: una cosa és la retòrica; l'altra, la política"

Pregunta. El llibre respon a una reflexió de fons: si el 1945 un món millor era possible, com s'arriba al present?

Resposta. Després de la victòria sobre el feixisme, tot semblava enfocat cap a un món millor. Molta gent s'ho creu. A una banda i a una altra. Semblava que era possible i que hi havia els mitjans per fer-ho. Per què no s'ha fet? Aquesta era la idea original de la investigació quan vaig començar, fa 15 anys. Entretant el món comença a trontollar i veig que hi ha un tall a la història que estem vivint. Es produeix als anys 70 i és decisiu. De 1945 al 1970 encara sembla que algunes coses es van guanyant: uns certs nivells de benestar, millores socials. I llavors, la gran patacada. I la culpa no és del petroli, és tota la situació la que comença a canviar llavors. Hi ha coincidència en què això s'ha acabat. A grosso modo ho atribueixo al fet que aquest món en què vivim, el capitalisme, s'ha anat construint a base de negociacions, arbitrades normalment per l'Estat, i animades per les pors que els grups dominants tenien a un enemic que podia subvertir-ho tot. Aquestes pors duren fins al 1968, quan queda clar que no hi ha amenaces. A París es veu clar que no hi ha força per subvertir des de baix el sistema. A l'altra també es veu, quan esclafen el moviment de Praga. Després dels primers 70,

queda clar pels grups dominants que no hi ha un enemic que pugui engegar les coses a rodar i, en conseqüència, comencen a dir que s'han acabat els tractes. S'ha acabat el repartiment entre els salaris mitjans i els beneficis empresarials. I, brutalment, creixen uns i baixen els altres i augmenta la desigualtat. Hi ha un tall que canvia el món i ho havia de tenir en compte.

P. Empitjoren les condicions dels més, en benefici dels menys.

R. Sembla que sí. És el que ens diuen: que tot això ja no es pot seguir pagant i s'ha acabat. Als Estats Units hi ha un moviment, especialment a dins del Partit Republicà, de destrucció de l'escola pública. I aquí també sentim veus que diuen que s'ha d'acabar amb això que tota l'educació hagi de ser gratuïta. Veiem les retallades a la sanitat. Als Estats Units s'està intentant limitar el dret al vot, creant una mena de targeta d'identificació del votant. Per obtenir-la cal presentar, per exemple, un compte bancari. El càlcul és que es pot aconseguir que uns cinc milions no tinguin dret a vot a les eleccions del 2012. Una quantitat superior a la diferència de vots de les darreres eleccions. Això discrimina vells, pobres, afroamericans... Hi ha un intent clar de fer marxa enrere en determinades conquestes. També hi ha notícies esperançadores de moviments contraris a les restriccions de vot, reaccions, encara que mínimes, contra les restriccions sindicals o a l'avortament. Però el panorama no és el de 1945.

P. Es busca retallar l'estat del benestar o retallar l'Estat?

R. Això és el que interessa. Amb freqüència són moviments que comencen als Estats Units i s'estenen. El precandidat republicà Rick Perry parla de les agències que vol eliminar. Entre elles, la de protecció del medi ambient, perquè interessa a les indústries contaminants. Hi ha legisladors que es reuneixen amb representants de grans empreses i pacten les coses que s'han de plantejar. I el discurs és sempre "menys estat i més llibertat". Els germans Koch són bilionaris que tenen empreses contaminants del carbó i altres. Volen menys regulació. Compren càtedres universitàries. Van fer un conveni amb una universitat de Florida per finançar una càtedra a condició de decidir qui l'ocupa. Un d'ells ja havia intentat presentar-se a la presidència amb aquest programa: menys escola pública, menys sanitat, eliminar el

salari mínim, que els fa nosa.

P. Vostè acaba el llibre amb una declaració d'optimisme.

R. Jo m'he mogut tota la vida amb aquell principi de Gramsci: pessimisme de la intel·ligència i optimisme de la voluntat. Has de tenir els ulls clars per saber que la cosa està malament, però has de pensar que poden millorar. Si t'esforces. Entre les causes dels canvis hi ha el fet que una de les esperances que teníem s'ha demostrat que no era correcta: la idea que a la història humana hi havia una mena de motor intern que duia necessàriament cap al progrés i, per tant, teníem la història del nostre costat. I no. Només s'assoleixen progressos amb la lluita. Si no lluites, no vas cap endavant sinó cap endarrere.

P. Al llibre diu que el 1968 va ser un mal any.

R. És un any que acumula esdeveniments. Hi ha París. És evident que aquells joves volien canviar el món i no sabien com fer-ho. D'altra banda, com fas la revolució si els altres tenen la policia i l'exèrcit? Amb la policia encara pots anar a cops de pedra. Amb l'exèrcit, no. La il·lusió que anava lligada a un procés de transformació s'acaba quan van a la Renault, seguint la consigna d'unir estudiants i obrers, i a la Renault el sindicat del Partit Comunista fa tancar la fàbrica i que no entrin. Allí no hi havia res per tirar endavant. Els moviments estudiantils dels Estats Units creien que canviant els costums sexuals farien que la societat burgesa s'ensorrés. No anaven enlloc. També hi ha el fracàs de l'intent de Praga, que no podia ser més pacífic i moderat, de socialisme amb rostre humà. L'esclafen per por. Un dels grans factors dels desastres és, sovint, menys la mala intenció que la por insensata. Els fantasmes de la gent són els que malbaraten les coses. I la por de la URSS sobre el que està passant a Praga demostra que no es pot tirar endavant, que aquells projectes del 1945, els somnis d'un món més lliure, no funcionaven.

P. Els serveis secrets oscil·len entre el nyap i la mentida.

R. Amb molta freqüència foten la pota. Són ignorants, tenen falses percepcions. Per

exemple, el que passa a l'Iran a l'època de Carter és increïble. Diuen que no passa res, que tot és estable, que el Xa ho controla. S'enfonsa i no se n'adonen. Hi ha l'anècdota de la reunió de dirigents on un pregunta què és un aiatol·là i el representant de la CIA respon: "No ho sé".

P. També hi ha mentides.

R. Això ho fa menys la CIA, que és més realista, que els militars, que asseguren que, per exemple, la URSS té més míssils dels que diuen. És una barreja de por i d'interès. La despesa militar és molt important. La despesa militar des de l'11 de setembre del 2001 fins ara dóna xifres brutals. Amb repercussió industrial.

P. I amb interessos que fan i desfan governs.

R. Hi ha una anècdota de Kennedy. Fa tota la campanya convençut de la inferioritat de míssils dels Estats Units respecte als russos. Quan arriba al poder veu que no, però els militars en demanen més, malgrat que saben que són innecessaris. I els assessors li diuen: "Si te'n demanen mil, dóna'n 400, si no, estàs perdut". Hi ha un moment que poden destruir la Unió Soviètica tres o quatre vegades. De què serveix? Tot està sobredimensionat d'una manera insensata. Reagan acaba entenent-se amb Gorbachov, però quan Reagan deixa el poder, Bush pare no se'n refia ni un pèl. Encara hi ha un munt de gent, molts d'ells militars, que creuen que el que fa Gorbachov és una argúcia per agafar-los desprevinguts.

P. Reagan descobreix l'absurd de la carrera nuclear veient una pel·lícula.

R. Era molt estrany. Una de les coses més interessants és llegir els seus diaris (millor que les memòries). Allí explica que li diuen que els russos temen que els vulgui atacar i es queda tot estranyat. I pregunta: "Per què els hauríem d'atacar? Què tenen que nosaltres podríem voler?".

P. Els militars sí volien atacar.

R. Els militars sempre en volen més. Els uns i els altres. Els de la Unió Soviètica, d'alguna manera, els frena Jruschov, quan s'adona que els submarins nuclears canvien les regles de joc. Les instal·lacions són localitzables, els submarins són imprevisibles i permeten una resposta. Això fa inútils moltes altres coses. En general tenen un paper sinistre. Afortunadament no arriben a tenir mai gaire poder polític. Kennedy es va adonar que tot allò era una bogeria.

P. Un general volia atacar la Unió Soviètica, malgrat que suposés 70 milions d'americans morts. "Si queden dos americans i un rus, ja hem guanyat", diu.

R. Sí, sí. Li van dir que caldria procurar que els americans supervivents fossin home i dona.

P. El llibre parla de "capitalisme realment existent".

R. Cito una directiva del Departament d'Educació de Texas que diu que "capitalisme" és una paraula amb connotacions estranyes i recomana substituir-la per l'expressió "sistema de lliure empresa". En parlar del "capitalisme realment existent" hi ha l'intent d'explicar que no hi ha una cosa uniforme i monolítica que anomenaríem capitalisme, sinó que el capitalisme canvia. Es pot aconseguir que entri en una etapa de pactes i concessions, però existeixen formes salvatges i desbocades que condueixen a una explotació il·limitada. Ara estem en una situació de capitalisme salvatge a tot arreu.

P. Amb l'amenaça d'una època de regressió i obscurantisme?

R. Com a mínim, això sembla. Les coses van mal dades, la gent s'espanta i les ovelles demanen protecció al llop. I s'acaba votant, com passarà el dia 20, a gent que perjudicarà els mateixos que els han votat. Els cinc milions de parats d'aquest país, què poden esperar del PP? No és que puguin esperar molt de l'altra banda, però menys del PP. I molts el votaran.

P. El llibre critica l'austeritat com a camí per sortir de la crisi.

R. Ho diu molta gent. Ho diu Stiglitz, Krugman, que no és cap roig. El seu darrer article ja deia que si un país té dificultats pressupostàries només cal obligar-lo a reduir despesa, així hi haurà menys producció i menys ingressos. El desastre. Els governs ho accepten. La solució que ens donen és menjar cada vegada una mica menys. Evidentment, així s'arriba a l'extinció.

P. La imatge de Jruschov no és l'habitual.

R. Ell, durant l'estalinisme, fa la feina bruta, com tothom. Però quan arriba al poder s'ho creu. És el primer que no mata. Ni empresona. Els que conspiren contra ell, un l'envia a una central elèctrica als Urals i a Molotov el fa ambaixador a Mongòlia, però no van a la presó. Té la idea que cal canvia la societat, potenciar el creixement econòmic, d'una manera una mica utòpica que recorda els anarquistes del congrés de Saragossa que creien que la gent podia viure feliç als pobles i que si algú emprenyava, se'l portava a un altre poble perquè es curés de la malaltia. És el primer que comença a afliixar una mica en matèria de censura. S'ho creu.

P. A l'altra banda, Kennedy és, diu vostè, "un frau".

R. Kennedy és, una mica, el que ha resultat ser Obama. Una cosa és la retòrica i una altra la política. Part del mèrit de Kennedy és de qui li escriu els discursos. Kennedy té la virtut de presentar horitzons nous, però quan arriba l'hora dels canvis, no en fa gaires. Obama, tampoc. Obama és, per ara, qui ha aconseguit més aportacions d'empreses financeres i bancs. Vol dir que s'ha acomodat al que calia. Això no vol dir que els altres no puguin ser pitjors. D'aquí la meua debilitat per Johnson que, almenys, intenta canvia coses. Els demòcrates havien viscut sota l'ombra de Roosevelt, que havia fet molts canvis. Johnson és l'últim. Intenta establir un sistema d'assegurances mèdiques, però li tallen; Johnson és el que fa més coses: en drets civils, en lluita contra la pobresa, respecte als negres. Estava en els seus orígens. Havia estat mestre a Texas, amb fills de mexicans i té sensibilitat social. El problema és que es va empantanar amb la guerra del Vietnam. Va fer molt més que Kennedy. Les coses comencen a canviar una mica amb Carter, que deixa penjats els sindicats, i definitivament amb Reagan.

P. El que sí que va deixar al 1968 són canvis culturals.

R. Hi ha canvis importants. L'ecologisme neix aleshores. Hi ha coses que no tornaran a ser iguals i són guanyes. El feminisme, només a Occident. Però també comença el moviment contrari. Alguns comencen a denunciar que aquestes reivindicacions afecten la llibertat d'empresa. Es denuncien els enemics de la lliure empresa: les universitats, els intel·lectuals, les revistes d'art. I demanen mesures. En paral·lel, miren els sindicats i diuen: "N'hem d'aprendre. Ells s'uneixen; nosaltres, també. Hem de lluitar políticament contra aquests". S'agrupen els empresaris i promouen disposicions. La darrera, que es puguin fer donacions als polítics sense declarar la procedència del diner. Això comença als 70. Es tracta de canviar les coses a fons. Veurem qui guanya.

›30 LLIBRES, 300 ARTICLES

1931: Neix el 20 de novembre. "Em marca la República; la primera vegada que veig la bandera monàrquica (en dèiem així) és el gener de 1939, a Valldoreix. Entra un moro, ens fa obrir els armaris per emportar-se el que li sembla i a fora hi ha tropes amb la bandera".

1951: Estudia Filosofia i Lletres. Quan no ajudava en el negoci familiar de llibreters de vell, s'esmunyia cap a les classes clandestines de Ferran Soldevila als Estudis Universitaris Catalans. A la facultat, trobarà de professor Jaume Vicens Vives.

1956-1958: Es llicencia (1956) amb una tesi sobre el segle XVII i se'n va a treballar a Liverpool de lector de la School of Hispanic Studies. Coneixença i amistat allà amb John Lynch. "Vaig parlar amb Vicens Vives del meu projecte de tesi doctoral i em digué que anés a veure Pierre Vilar. Com que a Liverpool es viatjava en tren, paro a París per visitar Vilar". Una amistat i una influència que no desapareixerà mai més. Quan torna a Barcelona, Vicens Vives se l'enduu com a professor associat a la seva càtedra d'Història Econòmica, on treballarà amb un altre deixeble avantatjat, Jordi Nadal.

1960: Mor Vicens Vives, que havia de dirigir-li la tesi doctoral. Ingressa al PSUC.

1965-1968: Expulsat de la universitat per la seva activitat política, com el seu amic Manuel Sacristán (1965). Feines de redacció per a l'enciclopèdia Larousse. Professor agregat a la nova Universitat Autònoma de Barcelona (UAB, 1968).

1971: Publica una versió molt modificada de la seva tesi: *La quiebra de la monarquía absoluta 1814-1820*, on explora novedosament les relacions entre el sistema polític de l'antic règim espanyol i els seus fonaments financers.

1973-1980: Catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de València, que deixarà el 1976 per passar a catedràtic de la UAB. Edita els seus estudis més especialitzats sobre la hisenda espanyola: *Hacienda y Estado en la crisis del Antiguo Régimen Español, 1823-1833* (1973) i *La Hacienda en la historia de España* (1980), entre d'altres. També els primers llibre de reflexió sobre l'ofici: *Historia: Análisis del pasado y proyecto social* (1982).

1990-2010: Passa a exercir a la nova Universitat Pompeu Fabra. Crea i dirigeix, el 1992, l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives, al qual dóna la major part de la seva immensa biblioteca. Productivitat creixent; cada cop més reflexiu sobre la tasca de l'historiador: *La historia después del fin de la historia* (1992).

2011: Compleix 80 anys. Publica *Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945*, que li ha comportat 15 anys de treball. En total, ha publicat fins ara 30 llibres, 125 capítols en llibres d'altri, 300 articles i 120 pròlegs i estudis introductoris.

Informació elaborada amb la col·laboració de **Gonzalo Pontón**, llicenciat en Història i fundador de les editorials Crítica i Pasado & Presente, on Fontana ha publicat la major part de la seva obra.

* Este artículo apareció en la edición impresa del Jueves, 17 de noviembre de 2011

CONTENIDO PATROCINADO

¿Dónde se esconden los tiburones en España?

(EL TIEMPO.ES)

Buscamos runners para el Renault Runners Team, ¿te

(RENAULT)

Los 10 destinos de playa más baratos de septiembre

(ROOM5)

Este juego de moda es adictivo ¡Ya 15 millones de jugadores!

(FORGE OF EMPIRES)

Y ADEMÁS...

Sandra Barneda y Nagore Robles, la nueva pareja de

(AS.COM)

Karina Vetrano, violada y asesinada al ser localizada por

(TIKITAKAS)

Ardi Rizal: así es ahora el niño fumador de Indonesia

(TIKITAKAS)

¿Por qué deberías conocer a Sofia Richie?

(GRAZIA ESPAÑA)

recomendado por outbrain

© EDICIONES EL PAÍS S.L.

[Contacto](#) | [Venta](#) | [Publicidad](#) | [Aviso legal](#) | [Política cookies](#) | [Mapa](#) | [EL PAÍS en KIOSKOyMÁS](#) | [Índice](#) | [RSS](#) |

Webs de PRISA

